



غلام‌حیدر ابراهیم‌بای سلامی

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

به یاد علی رضاقلی

خودکامگی و نخبه‌کشی به‌مثابه یک گفتمان

آن «کمبود زمین» بود، زمینه ارائه بسیاری از تحلیل‌ها شد. با رواج رویه تجدد تمدن غربی آثاری همانند کتاب «طباع‌الاستبداد» به قلم عبدالرحمان کواکبی منتشر شد و در دهه‌های اخیر در رساله «مقاومت شکننده» از سوی «جان فوران» به مفهوم استبداد شرقی و ناامنی در حقوق مالکیت و دیگر حقوق اساسی برای تحلیل مشکلات جامعه ایرانی اشاره شده است. در رویکرد رضاقلی بن‌مایه خودکامگی خرافات، عوام‌زدگی و دیگر عناصر ضعیف در جامعه‌پذیری فرهنگی و سیاسی مردم ایران است. در این گفتمان چهره های فکری و حتی روشنفکران در فرایند ایدئولوژی‌نویسیاون و خلق معارف دستکاری شده برای تحریک و فریب توده‌ها، سازوکار تولید و بازتولید خودکامگی را به‌ صورت مکرر ایجاد می‌کنند. این فرایندها در کشوری مثل ایران عمدتا با سوءاستفاده از مفاهیم ملی و فرهنگی که جایگاه ویژه‌ای نزد مردم دارند، تغذیه و ترویج می‌شوند. با تحول ساختار تولید از اواسط قرن بیستم میلادی محور استبداد شرقی به‌ویژه در کشورهای غرب آسیا دسترسی به منابع طبیعی و نفتی بوده است که با تشکیل «دولت‌های رانتیر» خودکامگی قدرت‌مدارانه را بیش‌ازپیش به صورت مضاعف نهادینه کرده است. رضاقلی خود را نهادگرا می‌پندارد و به نهادگرایی و

مفهوم اقتصاد غارتی اشاره می‌کند؛ ولی به صورت آشکار از پرداختن به تحلیل نهاد اصلی یعنی «نهاد دولت» که بیشترین تسلط را بر منابع مادی و انسانی جامعه دارد، ظفره می‌رود. در دیدگاه دورکیمی جامعه‌شناسی علم شناخت نهادهاست؛ اما اهمیت نهاد دولت به میزانی است که برخی از جامعه‌شناسان نهادگرایی را «علم دولت» می‌دانند و نهادگرایی بدون بررسی ماهیت دولت را دارای اعتبار نمی‌دانند. پدیده «نخبه‌کشی» نیز پیامد کارکرد نهاد دولت است. «نخبه» کسی است که دارای ویژگی‌های انسانی و توانایی‌های فردی در هریک از امور زندگی اجتماعی است و نخبگان موتور محرک جامعه و پیشران تحولات «نظام اجتماعی» در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی هستند. نخبه‌کشی لازمه تداوم خودکامگی است؛ زیرا استبداد هنگامی ظهور می‌کند که سخنان و راهبردهایی از سوی نخبگان برای پیشرفت و توسعه جامعه مغایر نظر جریان‌های خودکامه ابراز می‌شود و دیدگاه‌های افسارگسیخته و ایدئولوژی‌های مغایر مصالح عمومی و منافع ملی به چالش کشیده می‌شود. لازمه یویایی و سرزندگی جامعه به‌ویژه در عصر جدید که مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات است تسریع در فرایند گردش نخبگان است. فرایند نخبه‌کشی به صورت



برای هر کشوری وحدت و وفاق ملی به‌عنوان یک ضرورت مطرح است. در یک کشور میان شهروندان اگر اتحاد وجود داشته باشد، دشمنان نمی‌توانند تفرقه افکنی کنند؛ اما اگر در داخل کشور زمینه اقتسراق و تفرقه وجود داشته باشد، قطعاً به‌عنوان یک آسیب می‌تواند مشکل‌ساز شود و زمینه سوءاستفاده دشمنان را فراهم آورد

مذهبی یا قومیتی به دور باشد؛ یعنی همه شهروندان را با یک چشم ببیند؛ چراکه اگر به بی‌عدالتی و محرومیت و تبعیض‌ها دامن زده شود، زمینه سوءاستفاده دشمنان به وجود می‌آید. از آنجایی که قشر جوان و توده مردم دارای احساسات و عواطف هستند، شایسته است که به این احساسات از سوی دولت توجه شود. این عواطف را نمی‌توان کنترل کرد؛ مگر اینکه عقلانیتی بر آن حاکم باشد؛ بنابراین عقلا و علمای قم باید تلاش کنند این مسائل را گوش‌زد کنند تا زمینه‌های اختلافات برچیده شوند.

- به نظر شما راهکار تقویت وفاق ملی بین شیعه و سنی چیست؟**

برای وفاق ملی نیازمند یک‌سری اصول هستیم. یک اصل عدالت است که نباید از سوی حاکمیت نادیده گرفته شود. اصل دیگر مشارکت است و نکته دیگر اعتمادسازی است. با تکیه بر این اصول هر ایرانی باید احساس کند در ایران سهمی دارد و شهروند محسوب می‌شود. دراین‌صورت با توجه به اینکه اسرائیل تا بیخ گوش ما آمده، باید به این زنگ خطر توجه جدی کنند.

اگر همچنان به اهل سنت بی‌توجهی شود و در هیچ زمینه‌ای مشارکت داده نشوند و تبعیض‌های گذشته همچنان ادامه داشته باشد و اصول فراموش‌شده قانون اساسی مثل اصل ۱۲ و ۱۵ و ۱۹ احیا و اجرا نشوند، نمی‌توانیم بر مشکلات فایق بیاییم و این تحکرات اسرائیل می‌تواند به‌عنوان یک زنگ خطر جدی به حساب آید. پس اگر مسئولان داخلی به این حساسیت‌ها توجه نکنند و تبعیض مثبت را به کار نگیرند، فضا برای سوءاستفاده دشمنان فراهم می‌شود. همچنین مسئله کولبران و سوخت‌بران موضوعی جدی است. مسئله عدم مشارکت اقلشان مختلف در قدرت جدی است. مثلا یک اقلشار مختلف نمی‌تواند استاندار شود و حتی یک معاون وزیر سنی هم نداریم. در دنیایی که فضای مجازی همه مرزها را برداشته است و هر لحظه حوادث دنیا با



جلال جلالی‌زاده، نماینده اهل سنت مجلس ششم، در گفت‌وگو با «شرق» بررسی کرد

هشدار تفرقه‌افکنی قومی و مذهبی چقدر جدی است؟



معصومه معظمی: بعد از حادثه مشهد و حمله به سه روحانی که برخی رسانه‌ها به نقل از مقام‌های محلی و دادستانی مشهد نوشتند ضارب «تفکرات تکفیری» دارد و روزنامه کیهان تأکید کرد که «از حادثه مشهد بوی یک توطئه و تفرقه‌افکنی بین شیعه و سنی» به مشام می‌رسد، روز گذشته وزیر اطلاعات در نشست شورای تأمین استان فارس تأکید کرد که ایجاد تضاد قومیتی و مذهبی بین شیعه و سنی و دیگر قومیت‌ها برای انحراف افکار عمومی از جنایات رژیم صهیونیستی است». او این اقدامات را تلاش اسرائیل برای ایجاد معضلات امنیتی جدید و به عبارتی «فتنه جدید» در ایران عنوان کرد. از این‌رو درباره نگاه رسمی به اقلیت‌های قومی و مذهبی در کشور و اینکه تا چه اندازه این اقدامات دشمنان می‌تواند نگرانی امنیتی و هشدار جدی برای کشور به حساب آید، با یکی از چهره‌های فعال سیاسی که سابقه نمایندگی مجلس را هم در پرونده کاری خود دارد، به گفت‌وگو نشستیم. آنچه می‌خوانید حاصل گپ‌وگفت کوتاه «شرق» با جلال جلالی‌زاده، نماینده اهل سنت مجلس ششم و عضو حزب اتحاد ایران اسلامی است.

- وزیر اطلاعات در هشدار ی از فتنه جدید اسرائیل با استناد به حادثه مشهد سخن گفته است. تحلیل شما از این موضوع چیست؟**

برای هر کشوری وحدت و وفاق ملی به‌عنوان یک ضرورت مطرح است. در یک کشور میان شهروندان اگر اتحاد وجود داشته باشد، دشمنان نمی‌توانند تفرقه‌افکنی کنند؛

اما اگر در داخل کشور زمینه افتراق و تفرقه وجود داشته باشد، قطعاً به‌عنوان یک آسیب می‌تواند مشکل‌ساز شود و زمینه سوءاستفاده دشمنان را فراهم آورد.

در ایران شعار ملی مردم این است که اجازه نمی‌دهند دشمنان از این مسائل سوءاستفاده کنند و همواره در مواقع بحرانی

و خطرآفرین جان‌شان را فدای این مرزوبوم کرده‌اند. برای‌شان فرقی هم ندارد شیعه باشند یا سنی. لر باشند یا ترک، بلوچ، عرب، فارس یا کرد. در این مواقع تنها ایرانی بودن است که اهمیت دارد. متقابلا این توقع و انتظار از دولت می‌رود که از تبعیض و بی‌عدالتی و محرومیت برخی مناطق اقلیت

تنها یک کلیک در مقابل دیدگان مان نمایش داده می‌شود، نمی‌توانیم اقلیت‌های قومی و مذهبی را نادیده بگیریم و چشمان ما را بر برخی حقایق ببندیم.

- حادثه مشهد را چطور ارزیابی می‌کنید؟**

درباره حادثه مشهد هم سوآلاتی اذهان عمومی را مشغول کرده است. امیدواریم این حوادث تلنگری برای مسئولان باشد که در داخل کشور با یک چشم و نگاه ملی به همه شهروندان نگاه کنند و همه را به دور از قومیت و مذهبی خاص صرفاً ایرانی بدانند و از نگاه‌های تبعیض‌آمیز دوری کنند؛ چراکه همه ایرانیان در این کشور در مواقع خطر فقط خود را ایرانی می‌دانند.

- هشدار وزیر اطلاعات درباره فتنه جدید اسرائیل چقدر نگران‌کننده است؟**

برخی مباحث باید بررسی شوند که تا چه حد سندیت دارند؛ اما نکته اینجاست وقتی که دشمن احساس کند زمینه ضربه‌زدن به کشوری فراهم است، از آن استفاده می‌کند. وقتی که احساسات یک گروه و فرقه یا قومیتی تحریک شود، دشمن از آن نقطه وارد می‌شود. همیشه فقر و تبعیض و محرومیت در جامعه زمینه مناسبی برای سوءاستفاده دشمنان است. وقتی در بحث تحریک احساسات قدم‌هایی برداشته می‌شود، می‌تواند نگران‌کننده باشد و این‌ن موضوع مختص به ما نیست. درباره مسائل مختلف فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و… همیشه این مسائل مطرح است و دشمنان با توجه به کار کارشناسی خود می‌توانند از این ضعف‌ها برای فشار و آسیب‌رساندن استفاده کنند و این ما هستیم که باید هوشیار باشیم و با اصلاح نگاه مسئولانه به اقلیت‌های قومی و مذهبی جلوی تفرقه‌افکنی دشمنان را بگیریم.

- با توجه به نگرانی‌هایی که درمورد احتمال تفرقه‌افکنی مذهبی و قومی وجود دارد، باز هم اعتراضات داخلی ما بیشتر اقتصادی است و قومیتی و مذهبی نبوده است و همه ایرانیان با وجود کاستی‌ها به این خاک غیرت دارند. این بحث را چقدر قبول دارید؟**

به‌عنوان یک ایرانی دلسوز برای مردم و ایرنا که برای نظام هم هزینه زیادی داده‌ام، معتقدم اگر جلوی این کاستی‌ها را نگیریم، برای کشور آسیب‌زننده خواهد بود. افرادی بیشتر به کرونا مبتلا می‌شوند که بیماری زمینه‌ای دارند. جامعه ما هم این زمینه را دارد. چه قومی و چه مذهبی یا اجتماعی زمینه فراهم است؛ اما مسئولان و حاکمیت باید آگاهانه و مسئولانه با توجه به آموزه‌های اسلام که دین رحمت و بخشش است، جلوی این مسائل را بگیرند و به نحوی عمل کنند که برای سایر کشورها الگو باشیم.

نهادینه وضعیتی را در جامعه فراهم می‌آورد که استعدادها و نیروهای توانمند معطل و بلااستفاده می‌مانند و مسیر مهاجرات به دیگر جوامع را ترجیح می‌دهند. در رویکردی وسیع‌تر نخبه‌کشی صرفاً اقدام به قتل نخبگان درخصوص افرادی همانند قائم‌مقام، امیرکبیر و صدق همچنان که رضاقلی مطرح می‌کند، نیست؛ بلکه هرگونه ایجاد محدودیت برای شایستگیان جامعه که منجر به مهاجرت، فرار و بی‌کاری آنها شود، نخبه‌کشی محسوب می‌شود. در فرایند خودکامگی و نخبه‌کشی همان‌گونه که برگزیدگان و نخبگان جامعه از فرایند سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری حذف می‌شوند، سیستم های بازتولید خودکامگی و نخبه‌کشی در جامعه مستقر می‌شوند و حتی اگر دولت‌ها نیز در مسیر اصلاح قرار گیرند، این گروه‌ها راه را بر هرگونه تحول مثبت و مفید به حال مردم محدود و مسدود می‌کنند. این همان امری است که میگردان تحت عنوان جوامع (گروه‌های) نیرومند و دولت‌های ضعیف به آن اشاره کرده است؛ بنابراین خودکامگی و نخبه‌کشی منشا همه مشکلات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جوامع است و ایجاد حساسیت نسبت به آن و توسعه مفهوم برای ایجاد گفتمان مقابله با آن یکی از ضرورت‌های اصلی به شمار می‌آید.

یادداشت و خبر

۹ وزیر کابینه به مجلس می‌روند

روزهای توفانی بهارستان

شرق: در روز رونمایی رئیسی از ۹ دستاورد هسته‌ای ۹ وزیرش برای پاسخ‌گویی به سوآلات نمایندگان به بهارستان دعوت شدند. در حالی که رئیسی پشتش به حمایت حداکثری نمایندگان مجلس در زمان انتخابات کرم بود این روزها ورق برگشته و روی ناملایم بهارستان به سمت پاستور است. کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی در این هفته از وزرای خارجه، اقتصاد، میراث فرهنگی، ارتباطات، علوم، صنعت و معدن، تعاون، راه و شهرسازی و ارشاد اسلامی برای پاسخ به نمایندگان دعوت کرده‌اند. دعوت از وزرا برای حضور در کمیسیون‌های اختصاصی مجلس امری معمول است اما رکیار تذکرات بهارستان‌نشینان به دولت و تهدید به استیضاح وزرای کابینه همراه شده با پرسش‌های مکرر نمایندگان از وزرا که به شایعه بالاگرفتن اختلاف بهارستان با پاستور دامن زده است. نمایندگان مجلس شورای اسلامی در این هفته در کمیسیون‌های تخصصی بررسی طرح‌ها، لوایح و مسائل جاری کشور را با دعوت از برخی از وزرای دولت، مسئولان کشوری و لشکری در دستور کار دارند و قرار است ۹ وزیر دولت و معاون علمی رئیس‌جمهور برای ارائه گزارش یا پاسخ به نمایندگان در این کمیسیون‌ها حاضر شوند. این درحالی است که با آغاز جلسات علنی در سال جدید تریبون مجلس به نطق‌های آتشینی اختصاص یافت که از عدم اعلام وصول طرح استیضاح وزرا ناراحت بودند. موسوی‌لارگانی که از اتهام پست‌فروشی و تهدید و تطمیع برخی منتقدان کابینه توسط برخی وزرا گفت و تأکید کرد: «استیضاح دو وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی و صنعت، معدن و تجارت که به امضای ۵۵ نماینده مجلس رسیده، تقدیم شده، اما اعلام وصول نمی‌شود». بیش‌تر برخی از منابع خبری علت این امر را تصمیم قالیباف می‌دانستند و تأکید داشتند که رئیس مجلس گفته است که تا فرارسیدن سال جدید هیچ استیضاحی اعلام وصول نمی‌شود و این امر به صلاح نیست. اما این خبرها از سوی روابط عمومی مجلس رد شد. با این‌وجود رضا حسینی‌قطب‌آبادی عضو کمیسیون صنایع در این باره گفته؛ تذکرات داده می‌شود اما متأسفانه طرح سوآلات در نیمه راه خنثی می‌شود و ناکام می‌ماند، در مورد استیضاح هم که اصلا اجازه انجامش را نمی‌دهند و به اشکال گوناگون ما را تحت فشار و لابی‌های مختلف قرار می‌دهند که نه بتوانیم استیضاحی را به نتیجه برسانیم و نه کاری را در جهت دفاع از حق و حقوق مردم انجام دهیم. سیدکریم حسینی نایب رئیس کمیسیون اجتماعی مجلس و نماینده اهواز در مجلس یازدهم نیز در این باره گفته است: دولت در همان شروع کار، تقاضای یک سال زمان برای ملموس‌شدن نتایج کارهایش را داشت. این تقاضا به این معنی نیست که مجلس دست روی دست بگذارد و سپس دولت را نقد کند. به گفته این نماینده مجلس «در انتخاب وزرا، دولت اصلا توجهی به نظر نمایندگان نداشت؛ تحت شرایط حاکم سیاسی و جوسازی‌ها برای کابینه خود رای گرفتند همچنین در انتخاب مدیران و استانداران هم هیچ هماهنگی با مجلس و نمایندگان نداشتند. نکته قابل توجه هم این است که می‌آیند و مشکلات را به گردن مجلس می‌اندازند. از سوی دیگر هم رئیس مجلس به دلیل رعایت برخی، سکوت اختیار می‌کند یا در این موضوع که مجلس و دولت هماهنگ هستند، تنها شعارش را می‌دهد. بنابراین این مجلس است که سنگ زبین آسیاب شده است. همه فشارها روی مجلس است و مردم و اصناف مختلف همه خواسته‌هایشان را به ما نمایندگان می‌گویند و ما دائم باید صدای مردم و اهانت‌های برخی افراد را برنماییم و دلیل اینکه دولت کارش را بلد نیست و برنامه‌ای ندارد». برنامه‌نداشتن دولت و ضعف وزرا از ابتدای شروع کار کابینه خودنمایی کرده اما جلو اجرای طرح‌های استیضاح گرفته می‌شود. لطف‌الله سیاهکلی از جمله نمایندگانی است که تلاش در طرح استیضاح وزرای اقتصادی را در مجلس اجرا کند. او می‌گوید تا این لحظه هیئت رئیسه جلوی استیضاح را گرفته و اجازه نمی‌دهد انجام شود. او معتقد است وزرای اقتصادی که استیضاحشان مطرح است اگر کارشان به مجلس بیفتد، بدون وزارت از بهارستان برواهند گشت. این عضو کمیسیون صنایع مجلس در پاسخ به اینکه اگر هیئت رئیسه طرح استیضاح را در دستور کار قرار نهد، مخالفان وزیر صمت چه خواهند کرد؟ گفت: کار ما تذکر است که در حال انجام آن هستیم، اما اعلام وصول طرح استیضاح، کاری در اختیار هیئت رئیسه مجلس است. بنده پنج ساعت و نیم در روز بعثت پیامبر با آقای وزیر و معاونانش جلسه داشتم و به آنها ثابت کردم کارشان مشکل دارد. ناکامی نمایندگان در به کرسی نشاندن انتقادشان به دولت به همراهی هیئت رئیسه مجلس نسبت داده می‌شود هرچند تکرار تذکرات و اعتراض بهارستان‌نشینان احتمالا به زودی منتج به نتیجه شود و شاهد اولین استیضاح در کابینه مورد حمایت مجلس اصولگرا باشیم.